

Rätten till utveckling nu 30 år

Aktuella globala frågor som är viktiga för genomförandet av rätten till utveckling

av Martin Khor

I år är det 30 år sedan FNs Generalförsamling år 1986 antog *Deklarationen om rätten till utveckling* efter ett framlagt förslag från en stor grupp utvecklingsländer. Frågan betraktades av vissa länder som kontroversiell men antogs av Generalförsamlingen med stor majoritet. I denna förklaring förkunnas att denna rätt är en omistlig mänsklig rättighet och att varje människa och varje folk är berättigade att delta i, bidra till och åtnjuta en sådan ekonomisk, social, kulturell och politisk utveckling att alla mänskliga rättigheter och grundläggande friheter kan till fullo förverkligas. Rätten till utveckling är en grupprätt för folk i motsats till en individuell rättighet, och bekräftades i Wien 1993 i den där antagna Wiendeklarationen och handlingsprogrammet.

30-årsjubileet uppmärksammades av FNs *Human Rights Council* i Genève med en särskild session (15 juni 2016). Martin Khor, Executive Director vid South Centre höll där ett anförande som blickade både bakåt och framåt och som här återges.

Deklarationen om rätten till utveckling, som antogs av FNs generalförsamling 1986 (som dokument 41/128) är 30 år gammal. Det är lämpligt att fira detta jubileum. För rätten till utveckling har haft stor resonans bland människor över hela världen, även i utvecklings- och fattiga länder. Även själva termen "rätten till utveckling" bär en stor känsla och vikt av mening och hopp.

Det är passande att påminna om några av de viktiga delarna av denna rätt till utveckling. **Den är centrerad på människor och folk.** Det är en mänsklig rättighet, som varje människa och alla folk har rätt att delta i, bidra till och njuta av utveckling där alla rättigheter och friheter till fullo kan förverkligas (artikel 1.1). Människan är det centrala subjektet om utveckling och bör vara aktiva deltagare och mottagare av utveckling (Art 2.1).

Det ger ansvar för varje stat att agera och att vidta åtgärder för att dess folks rätt till utveckling uppnås. (Stater har rättighet och skyldighet att formulera lämpliga strategier för nationell utveckling, som syftar till att förbättra välbefinnande för alla personer på grund av deras meningsfulla deltagande i utveckling och en rättvis fördelning av de fördelar som följer därav - Art 2.3).

Men den lägger också stor vikt till den internationella arenan, vilket ger ett ansvar för alla länder att

samarbeta internationellt och i synnerhet för att bistå utvecklingsländerna. (Stater är skyldiga att samarbeta med varandra för att säkerställa utveckling och undanröja hinder för utveckling – Artikel 3.3, stater är skyldiga att vidta åtgärder, individuellt och kollektivt, att utforma internationell utvecklingspolitik för att underlätta det fullständiga förverkligandet av rätten till utveckling - Artikel 4.1, Oavbrutna åtgärder krävs för att främja en snabbare utveckling i utvecklingsländerna ... Effektivt internationellt samarbete är nödvändigt för att bistå utvecklingsländer med lämpliga medel och resurser för att främja dess omfattande utveckling - Artikel 4.2).

Den erkänner alltså att internationella relationer och regler har betydelsefulla uppgifter. Och den erkänner underförstått att det finns obalanser och orättvisor i den befintliga internationella ordningen som hindrar länder från att genomföra rätten till utveckling. Därför efterlyser Deklarationen en ny internationell ordning. (Staterna bör förverkliga sina rättigheter och fullgöra sina uppgifter på ett sådant sätt att de främjar en ny ekonomisk världsordning - Artikel 3.3).

Rätten till utveckling är också praktisk. Den kräver förverkligande av rätten till utveckling. Den inser att det finns hinder för förverkligande av rätten till utveckling.

Den erkänner också att det finns hinder på internationell och nationell nivå, och uppmanar alla parter och aktörer att identifiera dessa hinder och att agera för att undanröja dessa hinder. De internationella hindren kräver uppenbarligen internationellt samarbete för att ta itu med dem. (Stater bör vidta åtgärder för att undanröja hinder för utveckling - Artikel 6).

På denna 30-årsdag av förklaringen, är det lämpligt att använda sig av den praktiska betydelsen av rätten till utveckling genom att bearbeta/analysera några av de viktigaste globala frågorna i vår nutid, och hur de påverkar rätten till utveckling. Förverkligandet av rätten till utveckling kräver att vi identifierar, analyserar och tar itu med dessa globala frågor, utmaningar och problem. Jag lyfter fram fem sådana globala frågor och pekar på deras relevans för rätten till utveckling.

1. Den globala ekonomin i kris

Den ekonomiska trögheten i de utvecklade länderna har haft negativ inverkan på utvecklingsländernas ekonomier. Sjunkande råvarupriser innebär minskade exportinkomster för många råvaruberoende utvecklingsländer. Många länder har fått utstå stora fluktuationer i inflödet och utflödet av ekonomiska tillgångar på grund av avsaknad av kontroll över spekulativa kapitalflöden. Valutor fluktuerar på grund av avsaknaden av en global mekanism för att stabilisera valutor. Tillväxttakten har sjunkit i Afrika och på andra håll och vissa länder är på randen till ytterligare en skuldskris. Det finns en avsaknad av en internationell statsskuldсанeringsmekanism, och länder som sköter sin egen skuldсанering kan mycket väl bli offer för 'gampengar'. Allt detta blir utmaningar för att upprätthålla utveckling, och utgör hinder för rätten till utveckling, och behöver tas itu med.

2. Utmaningar för att genomföra lämpliga utvecklingsstrategier

Utvecklingsländer som strävar efter att uppnå en hållbar ekonomisk tillväxt och en hållbar ekonomisk utveckling står inför många utmaningar i att utforma och genomföra en politik som fungerar.

Det finns utmaningar i att få fram rätt strategier i jordbruksproduktionen, garantera tillräckliga försörjningsmöjligheter och inkomster för småjordbrukare, och nationell livsmedelssäkerhet.

Länder som har avsikt att industrialisera möter utmaningar när de klättrar på stegen från att starta livskraftiga lågprisindustrier, att etablera arbetsintensiva industrier till högteknologiska industrier inklusive övervinna medelinkomstfällan.

Sedan finns det utmaningar i att bygga ett utbud av tjänster, inklusive tillhandahållande av sociala tjänster som hälsovård och utbildning och vattenförsörjning, belysning och transport, utveckling av finansiella tjänster och handel.

Denna sektorpolitik och övergripande politik är ännu svårare att formulera och implementera på grund av liberaliseringstrenden och farorna med för tidig liberalisering till följd av lånevillkor och nyligen på grund av handels- och investeringsavtal som också begränsar det politiska utrymmet. I synnerhet investeringsavtal som innehåller investerare-stat tvistlösningsystemet (ISDS) gör det möjligt för utländska investerare att dra nytta av

obalanserade avsättningar och stora brister i skiljesystem som inte bara orsakar länder en hel del kostnader, utan också skapar en kyla eller ett hinder för förmågan att göra politik. Det finns ett ökande legitimitetsproblem för systemet med investeringsregler. Dessa utmaningar och hinder för utvecklingspolitiken borde åtgärdas bland annat genom processer i rätten till utveckling.

3. Klimatförändring har blivit ett existentiellt problem för mänskligheten

Klimatförändringen är ett enastående och till och med ett ultimt exempel på ett miljöhinder för utveckling och rätten till utveckling. I IPCCs femte utvärderingsrapport 2014 gavs den nyktra siffran att det finns atmosfäriskt utrymme för att absorbera växthusgaser endast av ytterligare 1000 miljarder ton för att behålla en rimlig chans att undvika den globala uppvärmningen på två grader Celsius. Allt över detta skulle vara en förödande katastrof. De globala utsläppen ligger på 50 miljarder ton per år. Inom två decennier skulle atmosfärens utrymme fyllas upp. Om målsättningen är att begränsa uppvärmningen till 1,5 grader, har vi lite mer än ett decennium på oss. Därför är det nödvändigt att minska de globala utsläppen så kraftfullt och snabbt som möjligt.

I sökandet efter en lösning är en viktig fråga vilket land och vilka grupper inom länderna som bör minska utsläppen och med hur mycket? Faran är att bördan i huvudsak kommer att föras vidare till utvecklings- och fattigare länder och de fattiga och utsatta i varje land. Ett globalt avtal och nationella avtal för att motverka klimatförändringen måste vara miljömässigt ambitiösa, socialt rättvisa och ekonomiskt livskraftiga. Detta är en uppsättning av enorma utmaningar.

Parisavtalet från december 2015 lyckades visa möjligheten att nå en multilateral överenskommelse om en fråga som hotar människans överlevnad. Men det är inte tillräckligt ambitiöst för att rädda mänskligheten, och det visar heller inte på att löftet om överföring av finansiering och teknik till utvecklingsländerna kommer att ske. Firandet över att ha uppnått en överenskommelse måste ge vika för den nyktra utmaningen att göra mycket mer inom några år. Frågan är hur dessa brådskande mål kan tillgodoses genom åtgärder som är rättvisa och ekonomiskt genomförbara. Detta är en stor utmaning för utvecklingen och förverkligandet av rätten till utveckling.

4. Antibiotikaresistens medför risk för en post-antibiotisk tid

En annan möjlig existentiell fråga som är mindre känd är antibiotikaresistens eller mer allmänt antimicrobiell resistens. Många sjukdomar blir allt svårare att behandla eftersom bakterierna har blivit mer och mer resistent mot antimikrobiella medel. Vissa bakteriestammar är nu resistent mot flera antibiotika och några har blivit multiresistent - resistent mot alla antibiotika. WHO's generaldirektör har varnat för att varje antibiotika som någonsin utvecklats är i riskzonen att bli värdelöst. Hon tillade att: "En post-antibiotika tid innebär i praktiken ett slut på modern medicin som vi känner den. Saker så vanliga som halsfluss eller ett barns skadade knä kan återigen döda."

Det finns också en särskild fara i upptäckten av att det finns två gener (MCR-1 och NDM-1) med skrämmande möjlighet att enkelt sprida resistens mot andra arter av

bakterier. MCR-1 har visat sig vara resistent mot kolistin, en mycket kraftfullt antibiotika som används oftast bara som en sista utväg; och en annan fara är dess förmåga att sprida motstånd från en typ av bakterie till andra bakterier. NDM-1 är en annan gen med förmåga att hoppa från en bakterie till andra arter, vilket gör dem mycket resistent mot alla kända läkemedel, utom två. Under 2010 var det bara två typer av bakterier som visade sig vara värd för NDM-1-genen --- E Coli och Klebsiella pneumonia. Inom några år hade NDM-1 funnits i mer än 20 olika arter av bakterier. Upptäckterna av NDM-1 och nu av MCR-1 påskyndar uppgiften att ta itu med antibiotikaresistens.

Åtgärder behöver omfatta bättre övervakning, åtgärder för att drastiskt minska överanvändning och felaktig användning av antibiotika, inklusive kontroll över oetisk marknadsföring av läkemedel, kontroll av användningen av antibiotika på boskap, statlig utbildning, och upptäckt av nya antibiotika. WHA¹ antog 2015 en övergripande handlingsplan för att ta itu med antibiotikaresistens men utmaningen ligger i genomförandet. Utvecklingsländerna kräver medel och teknik såsom mikroskop och diagnostiska verktyg; de måste också ha tillgång till befintlig och ny antibiotika till överkomliga priser; och människor i alla länder måste skyddas från antimikrobiell resistens om den förväntade livslängden ska upprätthållas och om rätten till utveckling ska förverkligas.

5. Utmaningar för att uppfylla de hållbara utvecklingsmålen

En särskild utmaning är i vilken utsträckning den ambitiösa agenda 2030 och målen för en hållbar utveckling kan uppfyllas. Det finns ett nära samband mellan rätten till utveckling och SDGs.² Att uppfylla SDGs skulle innebära ett stort steg mot att förverkliga rätten till utveckling. SDGs inkluderar några mycket ambitiösa och idealistiska mål. Ändå finns det hinder för många länder och folk att uppfylla dessa.

Till exempel är mål 3 “att säkerställa ett hälsosamt liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar.” Vad kan vara ädlare än detta? Ett av målen är att uppnå allmän sjukförsäkring, att ingen ska nekas behandling eftersom de inte har råd med det. Men om det inte finns tillräckligt med medel för att genomföra detta i länder eller bland människor, kommer det att kvarstå som ett ädelt mål. Även om regeringen i ett fattigt, eller i ett genomsnitt- eller ens rikt land är villig att ge en betydande tilldelning till hälso- och sjukvård, kommer den att möta problemet med brist på resurser eller behov av att omfördela inkomster eller båda. Finansieringen av hälsa är därför en stor utmaning.

Det blir än mer ett hinder när behandling är onödigt dyr. Ett problem är när läkemedel är prissatta mycket högt och utom räckhåll för de fattiga eller till och med medelklassen. Behandlingen av Hiv/Aids blev först mer utbredd och tillgänglig först när medicin gjordes tillgänglig till lägre och lägre priser, till exempel \$ 60 för en patient per år jämfört med ordinarie pris på \$ 10.000 eller \$ 15.000, och

miljontals liv har räddats. En liknande situation har uppstått för patienter med Hepatit C där det ursprungliga priset på ett nytt läkemedel, med nästan 100% som botas, är \$ 84.000 i USA och 56.000 Euro i Europa för en 12 veckors behandling, medan medicin kan tillverkas och säljas för mindre än \$ 1000 (i vissa fall runt \$ 600) i ett antal utvecklingsländer. Liknande stora prisjämförelser kan göras för läkemedel för behandling av cancer och andra sjukdomar och för den nya kategorin läkemedel som kallas biologiska, av vilka många är prissatta till mer än \$ 100.000 i USA.

Några av de nya läkemedlen är dyra även i rika länder och ingår inte i den nationella hälso- och sjukvården och självklart inte tillgängliga i utvecklingsländer för att inte tala om de minst utvecklade länderna. Frågor om patent, överprissättningen av originalläkemedel, och behovet av att göra generiska läkemedel mer tillgängliga, är relevanta för förverkligande av SDGs, av allmän sjukförsäkring, och av rätten till utveckling och rätten till hälsa. Därför för att SDGs ska ha en chans att nå ett gott resultat, måste mål och målsättning tas på allvar vid användande av inhemska resurser i de länderna, och de måste också åtföljas av tillräckliga medel för genomförandet. Att erhålla tillräckliga medel för genomförandet innebär internationellt samarbete inom åtminstone tre områden: (1) tillhandahållande av finansiering och teknik till utvecklingsländer, bland annat för att hjälpa dem att uppfylla SDGs; (2) att införa lämpliga internationella regler inom handel, finans, investeringar, immaterialrätt och teknik; (3) när de utformar sin inrikespolitik, beslutsfattare i utvecklade länder behöver vara känsliga för och ta hänsyn till intressen och behov hos människor i utvecklingsländer.

Tillvägagångssättet och instrument för rätten till utveckling skulle vara lämpliga att tillämpa vid genomförandet av SDGs. I sin tur skulle uppfyllandet av SDGs vara till hjälp för att förverkliga rätten till utveckling. Samtidigt bör vi vara medvetna om att det finns begränsningar när det gäller SDGs uppsättning och strategi. Detta bör kompletteras med andra instrument och metoder som behövs för en omfattande förståelse av dynamiken i utvecklingen och därmed rätten till utveckling.

De fem frågorna ovan är exempel på de globala kriser och utmaningar som vår nuvarande värld står inför. Det finns säkert många fler stora globala frågor. Och det finns många fler frågor på nationell nivå. Rätten till utveckling, dess principer, perspektiv och synsätt ger en värdefull ram för att ta itu med dessa problem. Det skulle vara mycket användbart, för varje fråga, att: (1) identifiera problemet och dess koppling till rätten till utveckling; (2) diagnostisera orsakerna till problemet; (3) genomföra hur det utgör hinder för utveckling och förverkligandet av rätten till utveckling; (4) utforma och genomföra åtgärder för att undanröja hindren; (5) utvärdera effekterna av åtgärderna och anpassa åtgärderna eller handlingarna för att göra dem mer effektiva.

Detta skulle vara ett handlingsinriktat sätt att fira 30-årsdagen av Deklarationen om rätten till utveckling.

* * *

1. WHA, *World Health Assembly*, är WHO's beslutande organ (red anm).

2. SDG, *Sustainable Development Goals*, är målen för hållbar utveckling (red anm).

Artikeln har varit publicerad i *SouthNews* nr 107, juni 2016. *SouthNews* utges av South Centre i Genève.

Artikeln presenteras i svensk översättning med tillstånd av Martin Khor.

Martin Khor är journalist och ekonom och var under många år Director vid *Third World Network*, en internationellt välkänd tankesmedja baserad i Penang, Malaysia. Sedan 2009 är han Executive Director för *South Centre* baserad i Genève (South Centre är en mellanstatlig organisation som samlar 51 utvecklingsländer). Sedan 1997 är han också medlem av FNs generalsekreterares arbetsgrupp om *Environment and Human Settlements*.